

Азбука, език,
АЗБУКА, ЕЗИК,

идентичност
ИДЕНТИЧНОСТ

ВТОРИ
МЕЖДУНАРОДЕН ФОРУМ
ЗА КИРИЛИЦАТА

27–28 юни 2024 г.

София и Пловдив

Азъ словома съ
мамолюс а боу
Бевсеи тварни
знждате лю
Видимъ и мълъ
невидимъ и мълъ
Галѣа по сълнжи

Азъта въ рече

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОЗДРАВЛЕНИЯ

Румен РАДЕВ
Президент на Република България
СЛОВОТО НИ УЧИ НА ДОБРО И ЗЛО,
ФОРМИРА НАШИЯ ЛИЧЕН И КОЛЕКТИВЕН КОМПАС

Проф. д-р свещеноиконом Иван ИВАНОВ
Българска православна църква
СЛОВОТО Е ДАР И ПЪТ КЪМ БОЖЕСТВЕНИТЕ ИСТИНИ

Проф. д-р Галин ЦОКОВ
Министър на образованието и науката
ЗАСИЛЕН ИНТЕРЕС КЪМ ИЗУЧАВАНЕТО
НА БЛАГОЗВУЧНИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

ВСТЪПИТЕЛНО СЛОВО

Илияна ЙОТОВА
Вицепрезидент на Република България
ЧЕТЕМ НАСЛЕДСТВОТО ОТ МИНАЛОТО
И ТЪРСИМ МЯСТОТО НА ИДЕНТИЧНОСТТА
В ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

Проф. д.ф.н Анна-Мария ТОТОМАНОВА, България
ЕЗИК И ИДЕНТИЧНОСТ / 42

Доц. д-р Десислава НАЙДЕНОВА, България
КИРИЛ И МЕТОДИЙ. ОБРАЗ. ПАМЕТ. ИДЕНТИЧНОСТ / 52

Доц. д-р Марко СКАРПА, Италия
КНИЖНИНАТА И КУЛТУРНИЯТ РАЗЦВЕТ
ПРЕЗ ВТОРОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО / 58

Д-р Николаос МЕРДЗИМЕКИС, Гърция
КТИТОРСКИ НАДПИС НА КИРИЛИЦА ОТ 1758 г.
ВЪРХУ ЮЖНОТО КРИЛО НА ЗОГРАФСКИЯ Манастир / 66

Доц. д-р Антоанета ГРАНБЕРГ, Швеция
ТЕКСТОВИ ГРАФИТИ
ОТ СКАЛНИЯ Манастир в Мурфатлар / 74

ДОКЛАДИ

Проф. д-р Сърджан ПИРИВАТРИЧ, Сърбия
СВЕТСКАТА ВЛАСТ И КУЛТУРНАТА ПОЛИТИКА
ЗА АЗБУКАТА И ЕЗИКА: ВИЗАНТИЙСКИ ИМПЕРАТОРИ,
БЪЛГАРСКИ И СРЪБСКИ КНЯЗЕ
(от средата на IX до средата на X век) / 88

Доц. д-р Бони ПЕТРУНОВА, България
ДВА ВЪЗПОМИНАТЕЛНИ НАДПИСА
ОТ ЕЗИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ / 96

Доц. д-р Даниел ЦИЙМАН, Австрия
ПЕРИОДЪТ НА СЪЖИТЕЛСТВО
НА ГЛАГОЛИЦАТА И КИРИЛИЦАТА
В ПЪРВОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО / 104

Проф. д-р Алесандро Мария БРУНИ, Италия
КИРИЛИЦАТА И ТЕКСТОВАТА ТРАНСМИСИЯ
НА СТАРОБЪЛГАРСКИТЕ ПРЕВОДИ / 114

Проф. д-р Йежу ОСТАПЧУК, Полша
СТИХОМЕТРИЧНИ ДАННИ
В СТАРОПЕЧАТНИТЕ БЪЛГАРСКИ ЕВАНГЕЛИЯ
И ОТНОШЕНИЕТО ИМ КЪМ РЪКОПИСНАТА ТРАДИЦИЯ / 124

Проф. д-р Емир О. ФИЛИПОВИЧ, Босна и Херцеговина
НЯКОИ БЕЛЕЖКИ ЗА КИРИЛИЦАТА
КАТО РАЗПОЗНАВАЕМ МАРКЕР ЗА ИДЕНТИЧНОСТТА
В СРЕДНОВЕКОВНА БОСНА / 140

Д-р Вида ВУКОЈА, Хърватия
КИРИЛИЦАТА В ХЪРВАТСКАТА ПИСМЕНА КУЛТУРА
ОТ X ДО XX ВЕК / 154

Д-р Мария ЛИТИНА, Гърция
АСПЕКТИ ОТ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКАТА
ДЕВИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ В СОЛУН (1881–1913) / 162

Д.и.н Иван ДУМИНИКА, Молдова
ДВИЖЕНИЕ НА ДУХОВЕНСТВОТО
ЗА СЪХРАНЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИДЕНТИЧНОСТ
СРЕД БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ ПРЕЗ XIX ВЕК / 174

Проф. г-р Димитър ПОПОВ, проф. г-р Велка ПОПОВА,
доц. г-р Иво БРАТАНОВ, България
ЕНИГМАТИКА НА БЪЛГАРСКОТО СЛОВО:
КОД, ЗАКЛИНАНИЯ, САМОПОЗНАНИЕ / 192

Доц. г-р Елка ТРАЙКОВА, България
БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ
ПРЕЗ XX ВЕК МЕЖДУ РОДНО И ЧУЖДО / 202

Доц. г-р Елена ГЕТОВА, България
БЪЛГАРСКАТА ВЪЗРОЖДЕНСКА ЖУРНАЛИСТИКА:
ЕЗИЦИ И ИДЕНТИЧНОСТ / 212
(Изследване на двуезични издания от епохата на Възраждането)

Проф. г-р Ценка ИВАНОВА, България
ЦИВИЛИЗАЦИОННОТО НАСЛЕДСТВО НА КИРИЛИЦАТА
В СЪВРЕМЕННИЯ КОНТЕКСТ НА КОМУНИКАЦИИТЕ –
МЕЖДУКУЛТУРНИ, ПОЛИТИЧЕСКИ, ОБРАЗОВАТЕЛНИ
И ДРУГИ АСПЕКТИ / 222

Доц. г-р Лъчезар ПЕРЧЕКЛИЙСКИ, България
КИРИЛИЦАТА – ЦИВИЛИЗАЦИОННИЯТ ИЗБОР
НА ВРЕМЕТО / 238

Проф. г.ф.н Магдалена КОСТОВА–ПАНАЙОТОВА, България
ИДЕНТИЧНОСТТА КАТО ПРЕБИВАВАНЕ В ЕЗИКА / 246

Зорница ГОГАН, Ирландия
ТЕНДЕНЦИИ И УСПЕШНИ ПРАКТИКИ
В ОБУЧЕНИЕТО В БЪЛГАРСКИ СЪБОТНО-НЕДЕЛНИ
УЧИЛИЩА В ЧУЖБИНА / 252

Проф. г.н.к Мария ШНИТЕР,
доц. г-р Агриана ЛЮБЕНОВА, България
МАЙЧИНИЯТ ЕЗИК КАТО ФАКТОР
В ИЗГРАЖДАНЕТО НА ИДЕНТИЧНОСТ
СРЕД БЪЛГАРСКИТЕ ОБЩНОСТИ В ЧУЖБИНА / 258

Проф. г-р Веселка ЖЕЛЯЗКОВА, България
РОЛЯТА НА КИРИЛО-МЕТОДИЕВОТО ДЕЛО
ЗА ОПАЗВАНЕТО НА ЕЗИКА И ИДЕНТИЧНОСТТА
НА БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНА АМЕРИКА
ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК / 268

Д-р Миглена МИХАЙЛОВА–ПАЛАНСКА, Словакия
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА СЛОВАЦИ / 274

Доц. г-р Васил КОНДОВ, Молдова
ОТНОВО КЪМ ВЪПРОСА ЗА ПРОИЗХОДА
НА НЯКОИ ФАМИЛНИ ИМЕНА У БЪЛГАРИТЕ
ОТ ГРАД ТАРАКЛИЯ В РЕПУБЛИКА МОЛДОВА / 280

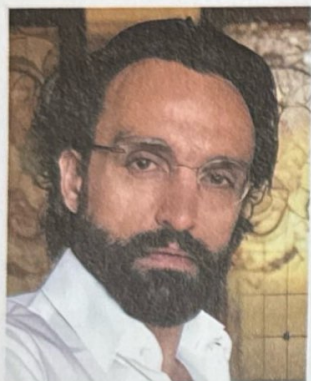
Доц. г-р Мила МАЕВА, България
НАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ НА
БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ, ЖИВЕЕЩИ ЗАД ГРАНИЦА,
В ПЕРИОДА СЛЕД 1990 ГОДИНА / 288

ПОСЛЕСЛОВ

Вместо пренуска / 301

Александра ГОГОВА, България
СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА КИРИЛСКА АЗБУКА
В КОНТЕКСТА НА ИДЕНТИТЕТА И ИНТЕГРИТЕТА Й
В ЕВРОПЕЙСКОТО КУЛТУРНО ПРОСТРАНСТВО / 302

Проф. г-р Красимир СТАНЧЕВ, Италия
„И НИЙ СМЕ ДАЛИ НЕЩО НА СВЕТЪТ“...
НО МОЖЕМ ОЩЕ! / 312

Д-р Алесандро Мария БРУНИ е редовен професор по славянска филология в Неаполитанския университет „Ориентале“ в Италия. По време на кариерата си той получава важни международни научни признания като изследователската стипендия на фондация „Александър фон Хумболт“ (2006–2008) и членството в Института за напреднали изследвания (Institute for Advanced Study) в Принстън, САЩ (2012–2013). Бил е гостуващ учен в Оксфордския център за юдейски и хebraистични изследвания (The Oxford Centre for Hebrew and Jewish Studies, 2021–2022) и в “Wolfson College” на Оксфордския университет (2022). През 2023 г. спечелва финансиране за научни изследвания от италианското Министерство на университетите и изследванията за проект, посветен на развитието на текстовете в най-старите ръкописни трагичии на Slavia Christiana (“The Transmission of Old Church Slavonic Texts”).

КИРИЛИЦАТА И ТЕКСТОВАТА ТРАНСМИСИЯ НА СТАРОБЪЛГАРСКИТЕ ПРЕВОДИ

Проф. д-р Алесандро Мария БРУНИ, Италия

Докладът е разработен в рамките на проекта “The Transmission of Old Church Slavonic Texts” (TOCST), финансиран от италианското Министерство на университетите (ФОНД “PRIN 2022”; договор “CUP H53D23006810006”).¹

Днес, повече от хилядолетие след *Златния век* на разцвет на старобългарската литература, настоящият форум има за цел да обсъди приноса на България към европейската и световната цивилизация чрез изучаването на кирилицата, на проблемите, свързани с нейния произход и нейното развитие през вековете, но също да покаже как тази азбука е изиграла централна роля в изграждането на българската идентичност. Тези въпроси са много важни за България, но остават от централно значение също за Балканите и в

Източна Европа, както и за различни други съвременни общества. Езиците и писмените системи имат фундаментално въздействие върху оформянето на идентичностите и са носители на културно наследство, което се предава през вековете. Те имат способността да изграждат мостове, да предават знания, култура, просвета, да разпространяват образование и иновации в най-различни обществени кръгове на много народи. Така е било по времето на Константин (827–869) и Методий (815–885), на техните ученици и книжовниците от двора на цар Симеон (893–927), които са успели да пренесат културните постижения на Византия сред наскоро християнизирания славяни. Културният трансфер представлява тласък за развитието на нови културни феномени, които благоприятстват прогреса на обществата от онова време. Дори днес във взаимносвързания и цифров свят, в който живеем, мултикултурализмът и многоезичието увеличават възможностите за диалог, толерантност, солидарност, защита на правата на малцинствата, без да отнемат нищо от легитимното чувство за принадлежност към колективната идентичност, основана на репертоар от споделени елементи, сред които видно място заемат азбуката и езикът. Ето защо темата, разглеждана в тази научна среща, е изключително актуална и ни позволява да обединим различни изследователски гледни точки, които се допълват взаимно. Обсъждането на кирилицата означава отваряне на гъста мрежа от изследователски пътища, които вървят в различни посоки, които се пресичат с други линии на изследване. Дискусията може да засяга различни области, от филологическо-лингвистичните до историко-философските, юридическо-политическите, социалните и компютърните науки.

В контекста на този форум, който се отличава с богатството на засегнатите проблеми, докладът ми се занимава с конкретна тема. Въпреки че се отнася до строго специализирана област, тя има общо значение, което се разпростира върху възпроизвеждането на всички старобългарски текстове от епохата на тяхното ръкописно разпространяване. Той предлага редица наблюдения относно *трансмисията на старобългарските преводни текстове*, но също и по отношение на проблема с възприемането на един *новаторски и ефективен изследователски подход* към тяхното изследване. Методологическият аспект има универсална изследователска стойност и

следователно засяга всички дисциплини. В рамките на хуманитарните науки той съставлява задължително условие, за да се предотвратява изкривяването на историческите факти, за да се хвърли нова светлина върху езикови, културни и религиозни явления, за да се направи равностойка на наследството, което средновековната писменост е успяла да съхрани и да предаде преди големите промени, въведени чрез изобретяването на печатарската преса.

Добре известно е, че преводите са в основата на кирило-методиевската традиция и на старобългарската литература. Без тяхното изучаване не е възможно да се реконструира началото и последващото развитие на писмеността в България и въобще сред другите православни славяни. Процентът на оригиналните произведения (както литературни, така и документални източници, като надписи или грамоти) е значително по-нисък от процента на преводите (Martí 2006). Историята на самата кирилица може да бъде възстановена до голяма степен благодарение на писмени паметници, които съдържат преводи, повечето от които са направени по гръцки образци (по-рядко от латински). Както досега беше подчертавано от изследователите, дори техниките за материалното производство на кирилските ръкописи, т.е. тези аспекти, които определяме като „кодикологични“, са дълбоко свързани с разпространението на гръцките литургични текстове на Балканите и се различават от тези, използвани за копирането на глаголическите ръкописи (Джурова 2022).

Обаче все още не е ясен един от централните въпроси на палеославистиката, що се отнася до връзката между глаголицата и кирилицата – колко текстове от кирило-методиевски или старобългарски произход, които са достигнали до нас само в кирилски ръкописи, имат *глаголическа подложка*, т.е. са преписвани от изгубените глаголически екземпляри. Изгубените глаголически модели могат да бъдат реконструирани на базата на поредица от *критерии*, които включват: грешки при транскрипцията от една азбука в друга; грешки в предаването на цифри, дължащи се на различна цифрова стойност, приписвана на буквите; запазване в няколко кирилски паметници на редове от текст, думи или отделни букви на глаголица (Милтенев 2013). Все пак трябва да се каже, че само в много малко случаи е възможно неопровержимо да се докаже наличието на глаголически субстрат на дадената тек-

стова традиция (Bruni 2023). Ясно е, че на процентно ниво почти целият книжовен корпус, оцелял до днес, е предаден само на кирилица. Следователно двойката *кирилица-преводи* е ключова дума в изследването на Кирило-Методиевската проблематика и на старобългарската писменост. Поради това, въпреки че учените са склонни да фокусират вниманието си главно върху въпроса дали всички преводи имат, или не глаголически субстрат, централният въпрос всъщност е изследването на Кирилското възпроизвеждане на преводите, които представляват основен инструмент за културен трансфер, за връзките с други писмени култури както в синхронна, така и в диахронна перспектива, за формирането и развитието на книжовния език.

При разглеждането на повдигнатия тук проблем е необходимо да се подчертае, че в славянската филология все още се отделя малко внимание както на възпроизвеждането на текстовете като цяло, така и на изследването им с методите на научната дисциплина, известна като „критика на текста“. По тази причина традиционно се дава приоритет на изучаването на текстове, налични в древни кирилски ръкописи, датиращи от XI–XIII век, като в основата на изданията на различни типове произведения досега обикновено се възприемат най-старите ръкописни свидетелства. Концепцията за наборно издание, когато текстът е формално преписан от един ръкопис, дори при спазване на края на реда, както и идеята за огледално преписване на текст ред за ред въз основа на най-стария ръкопис и публикуването му по този начин, са много популярни до наши дни в славянската филология, въпреки че благодарение на по-нови проучвания този подход успешно се променя (Bruni 2024a). Затова често се изправяме пред парадоксални ситуации, когато въпреки съществуването на много обширна Кирилска традиция, която се простира в продължение на няколко века и засяга различни области на славянския свят, Балканите и източнославянските земи, изследванията се ограничават до един или няколко ръкописа, които са избрани въз основа на тяхната датировка.

Освен това по-голямата част от текстовете са достигнали до нас само в ръкописи, които не датират по-рано от XIV–XV век. Пример за това са книгите на Стария завет, които според агиографските паметници са пребедени от Методий (*Пространно жи-*

тие на *Методий*, гл. 15). Следователно определянето на обхвата на тази литература и изследването на езика от IX–X век е невъзможно, без да се вземат предвид преписите, направени няколко века по-късно и направени в географски райони, дори много отдалечени от тези на произхода на текстовете (Bruni 2016a). Това, което казвам, изглежда като нещо очевидно, но в действителност прегледът на научната литература в областта на славянската филология свидетелства за липсата на внимание от страна на учените към изучаването на по-късните ръкописи; освен това интересът към проблема за реконструкцията на архетипите на кирилската традиция е много рядък. Това се случва и защото понятието архетип често се разбира погрешно. Терминът архетип в неговия технически филологически смисъл показва най-стария екземпляр, различен от оригинала, който може да бъде реконструиран въз основа на сравнителното изследване на всички оцелели преписи. Например, ако даден текст е оцелял в 50 преписа на кирилица от XIV до XVIII век, архетипът е единствената форма на текста на кирилица, която може да бъде реконструирана чрез метода на показателните грешки, а не оригиналът, написан от автора. Следователно архетипът не е прекият модел на който и да било препис, а в известен смисъл абстрактна същност, реконструируема само индиректно.

Разширяването на кръгозора ни към късната Кирилска традиция в нейната цялост означава създаване на условия както за увеличаването на репертоара на старобългарската литература от количествена гледна точка, така и за качествен напредък в нейното изучаване. Вместо да се избера като отправна точка ограничен брой произведения, достъпни в най-древните глаголически и кирилски ръкописи, датирани приблизително между края на IX и началото на XI век, трябва да се обърне повече внимание на по-късни източници, отнасящи се до XIV–XVI век, които ще съставляват ключовия период на изследването (Турилов 1995; Ziffer 1997). За да не изглеждат абстрактни тези твърдения, полезно е да се дадат няколко примера, взети от славянската библейска ръкописна традиция. Кирило-Методиевите, старобългарските и изобщо църковнославянските преводи на Стария завет продължават да се изучават върху най-старите налични преписи, а не върху изчерпателен и строг анализ на цялата текстова традиция (Bruni,

2016a). Възрастта на ръкописа всъщност не предлага никаква гаранция, че той съдържа автентични четения, тъй като те могат да бъдат открити в по-късно написани кодекси. Показателен в това отношение е случаят с традицията на Книгите Царства, която в момента изучавам в рамките на проекта, финансиран от италианското Министерство на университетите, който се осъществява благодарение на сътрудничеството със слабиците от три италиански университета (Неапол: проф. д-р А. М. Бруни; Торино: проф. д-р В. С. Томелери; Удине: проф. д-р Дж. Дзифер).

Съществуват два славянски пълни превода на Книгите Царства (Bruni 2016b; Bruni 2018 и Bruni 2019), от които по-старият възхожда към най-древните фази на славянската писменост. На лингвистични основания той се датира не по-късно от края на IX/началото на X век. Според предположенията на учените първоначално текстът е бил написан на глаголица, тъй като присъстват редица разминавания в предаването на цифрите (Славова 2013 и 2022). В научната литература са известни повече от 30 ръкописа от XIV–XVI век, съдържащи този превод (Mathiesen 1983; Николова 1995 и Николова 1996; Томоманова–Панева 2019), повечето от които са написани с източнославянски правопис, пет със среднобългарски, а един с ресавски правопис. Последният беше наскоро преоткрит от мен в Хърватия (в гр. Пакрац, Западна Славония), след като следите му бяха изгубени в продължение на няколко десетилетия (Bruni 2024b).

Най-старият препис на старобългарския превод на Книгите Царства е среднобългарският кодекс F.I.461 от третата четвърт на XIV век от Руската национална библиотека в Санкт Петербург, който освен Царства съхранява Пророците и учебни книги (Притчи Соломонови, Песен на Песните, Премъдрост на Иисуса син Сирахов, Иов). Възможно е ръкописът да е започнал с Осмокнижието, което сега липсва. Ръкописът е най-старият среднобългарски ръкопис, който съдържа няколко старозаветни книги и е предназначен не за богослужебна употреба (Николова 1994). Безспорно преводът на Книгите Царства тук е много архаичен. Това обаче не означава, че текстът, съдържащ се в този важен ръкопис, не е свободен от модификации, възникнали по-късно от пребеждането на тези книги. Издание на превода, базирано само на това свидетелство, не би предложило филологически достоверна карти-

на на характеристиките на архетипа. Пример за това са редица вторични разночетения, които отсъстват в по-късни ръкописи от XV–XVI век. Това не са само грешки, но и пропуски като тези, които има в Четвърта книга Царства (Дунков 1991). Всъщност е доказано, че произходът на тези пропуски не се дължи на „стрежежа на преписвача на петербургския ръкопис да сверява превода с актуалните за XIV в. гръцки редакции“, както се предполагаше погрешно (Дунков 1991), а на неговия антиграф, тъй като липсващите библейски стихове са засвидетелствани както в по-късните среднобългарски (Николова 1996; Томанова–Панева 2019), така и в ресавски преписи (Bruni 2024b).

Следователно сме изправени пред типичен случай, в който кирилската трансмисия от XV–XVI век е основен ръкописен материал за реконструкцията на старобългарския превод, първоначално написан на глаголица. Очевидно от ортографско-палеографска гледна точка оцелелите кирилски източници представят многобройни модификации в сравнение с кирилските модели, които трябва да са циркулирали през X–XIII век, период, за който нямаме преписи на Книгите Царства с изключение на няколко стиха богослужебно съдържание в Паримейника (Bruni 2016b). Но това обширно книжовно наследство, създадено няколко века след превеждането на текстовете, трябва да бъде изследвано с адекватен филологически метод, за да може да се реконструира кирилският архетип на традицията. Що се отнася до процедурата за реконструкцията му, методът, който трябва да се използва, е методът на показателните грешки (*Leitfehler*), който отдавна се използва в класическата филология (Maas 1960).

Можем да направим следните заключения. В изследването на Кирило-Методиевото дело и на старобългарската писменост кирилските преводни паметници имат централно значение. Те представляват основата за историята на азбуката (палеография), на книжовния език, за формирането на българската културна, социална и религиозна идентичност през вековете, за изследването на връзките с другите култури както в синхронна, така и в диахронна перспектива.

Необходимо е да се обърне по-голямо внимание на възпроизвеждането на текстове в кирилските ръкописи от XV и XVI век, които досега са слабо проучени. Освен това анализът на тексто-

вете трябва да се извърши съгласно строги методически указания както за събиране на нови данни върху различните явления, които попадат в зрителното поле на учените, така и за да се запази жива историческата памет за миналото, която представлява неограничено богатство за настоящите и бъдещите поколения.

БИБЛИОГРАФИЯ

Дунков 1991 Дунков, Д. *Среднобългарският препис на книгите Царства от XIV в.* – In: Die Slawischen Sprachen, 28 (1991), p. 27–41.

Джурова 2022 Джурова, А. *Кирилицата: избор или неизбежност през IX век.* – В: Димитрова, М. (ред.) *Кирилицата [Международен форум за кирилицата, 7 ноември 2022]*. София, 2022, с. 33–45.

Милтенов 2013 Милтенов, Я. *Глаголицата в кирилски ръкописи като текстологически маркер.* – In: Kuczyńska, M., Stradomski, J. (eds.) *Syrylometodejski komponent kultury chrześcijańskiej Słowian w regionie karpackim. Historia, tradycje, odwołania.* (= Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne, 8). Kraków, 2013, s. 39–47.

Николова 1994 Николова, С. *За най-стария средновековен ръкопис на Стария Завет.* – В: *Старобългарска литература*, 28–29 (1994), с. 110–118.

Николова 1995 Николова, С. *К истории текста Книг Царств в славянской письменности.* – В: Moskovich W., S. Nikolova (eds.) (= *Jews and Slavs*, 3). Jerusalem–Sofia, 1995, p. 54–68.

Николова 1996 Николова, С. *За два непроучени среднобългарски ръкописа*

от XV в., съдържащи старозаветни книги. – In: *Ricerche slavistiche*, 43 (1996), p. 5–35.

Славова 2013 Славова, Т. *Трета Книга Царства в състава на Архивния хронограф (предварителни наблюдения).* – В: ТРИАНТАФУЛЛО. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. д.ф.н. Христо Трендафилов. Шумен, 2013.

Славова 2022 Славова, Т. *Старозаветни книги в славянската ръкописна традиция.* София, 2022.

Томанова–Панева 2019 Томанова – Панева, М. *Книги Царства в славянската хронографска традиция (= Кирило-Методиевски студии.* Кн. 27). София, 2019.

Турилов 1995 Турилов, А. А. *Българските литературни паметници епохи Первого царства в книжности Московской Руси XV–XVI вв. (заметки к оценке явления).* – В: *Славяноведение*, 3 (1995), с. 31–45

Bruni 2016a Bruni, A.M. 1.4.10: *Old Church Slavonic Translations.* – In: Lange, A., Tov, E. (eds.) *Textual History of the Bible: The Hebrew Bible*, vol. 1A: Overview articles, Leiden: Brill, 2016, p. 393–408.

Bruni 2016b Bruni, A. M. 3–5.2.7:

Old Church Slavonic Translations. – In: Lange, A., Tov, E. (eds). Textual History of the Bible: The Hebrew Bible. Vol. 1B: Pentateuch, Former and Latter prophets. Leiden, 2016, p. 436–445.

Bruni 2018 Bruni, A. M. *The Old Serbian Version of the Antiochene Recension of Samuel-Kings: Some Preliminary Issues in Textual Criticism.* – In: Ferro, M.C., Salmon, L., Ziffer, G. Contributi italiani al XVI Congresso Internazionale degli Slavisti: Belgrado, 20–27 agosto 2018 (Biblioteca di Studi Slavistici, 40): Firenze, 2018 p. 203–214.

Bruni 2019 Bruni, A. M. *The Second Church Slavonic Translation of 1–4 Kingdoms: A Witness to the Proto-Lucianic Text.* – In: Textus: A Journal on Textual Criticism of the Hebrew Bible 28 (2019), p. 21–44.

Bruni 2023 Bruni, A. M. *The Transmission of the Old Church Slavonic Version of the Homilies of Gregory of Nazianzus and the Problem of its Glagolitic Substratum.* – In: Balkansko ezikoznanie / Linguistique Balkanique, 62/2 (2023), p. 99–115.

Bruni 2024a Bruni, A. M. *Die altkirchenslavische Übersetzung der Homilie 1 des Gregor von Nazianz: Textüberlieferung und kritische Ausgabe.* – In: Palaeobulgarica, 48, (2024/1), p. 3–24.

Bruni 2024b Bruni, A. M. *A Rediscovered Codex of the Old Church Slavonic Translation of the Books of the Kingdoms* – In: Palaeobulgarica, 48 (2024/2), p. 3–16.

Maas 1960 Maas, P. *Textkritik.* 4. Auflage. Leipzig, 1960.

Mathiesen 1983 Mathiesen, R. *Handlist of Manuscripts Containing Church Slavonic Translations of the Old Testament.* – In: Polata knigopisnaja 7 (1983), p. 3–48.

Marti 2006 Marti, R. *Dal manoscritto alla letteratura: per una testologia del patrimonio scritto slavo.* – In: Capaldo, M. (ed.) *Lo spazio letterario del Medioevo.* 3. Le culture circostanti. Volume III: La cultura slava. Roma, 2006, p. 671–703.

Ziffer 1997 Ziffer, G. *Una premessa cronologica allo studio della tradizione manoscritta slava orientale antica.* – In: *Russica Romana*, 4 (1997), p. 11–25.

СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРСКА КИРИЛСКА АЗБУКА

СТАРОБЪЛГАРСКИТЕ БУКВИ

Глаголица
Кирилица
устаб
полуустаб
бързопис

АБВГДЕЖЗИЙКЛМ
НОПРСТУФХЦЧШЩ
ЪЫЬЭЮЯабвгдежзи
йклямнпрстуфхцчш
щъьвьэюяАЕОаеб
...!?!-1234567890

НХудожник
ПОлиграфист
НХудожникПОлиграфист
НХудожникПОлиграфист
художник
полиГРАФИСТ
ОHamburgefans

Петър Тончев. Безпосреден шрифт ГРОТЕСК

към кръщение насочва всеки.

Книжарница Прелазбика. IX век. АЗБУЧНА МОЛИТВА. Прегледен към грещен на Уагностично обичае. Глаголицки текст, акростих. Буква К – старобългарска форма и съвременна кирилска графика.

СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРСКА КИРИЛСКА АЗБУКА

СТАРОБЪЛГАРСКИТЕ БУКВИ

Глаголица
Кирилица
устаб
полуустаб
бързопис

Класицистика

АБВГДЕЖЗ
ИЙКАМНОПРС
ТУФХЦЧШ
ЩЪЬЮЯ
абвгдежзийк
лямнпрстуфхц
чшщъьля
01234567890

Тодор Варджиев

Тодор Варджиев. Шрифт с отбележи на КЛАСИЦИСТИКА

Литва днес славянското ни племе,

Книжарница Прелазбика. IX век. АЗБУЧНА МОЛИТВА. Прегледен към грещен на Уагностично обичае. Глаголицки текст, акростих. Буква А – старобългарска форма и съвременна кирилска графика.

АДМИНИСТРАЦИЯ
НА ПРЕЗИДЕНТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
София, бул. „Дондуков“ 2
priemna@president.bg

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА
София, бул. „Дондуков“ 2А
priemna@mon.bg
НАЦИОНАЛНА НАУЧНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ И УТВЪРЖДАВАНЕ
НА БЪЛГАРИСТИКАТА В ЧУЖБИНА“

АЗБУКА, ЕЗИК, ИДЕНТИЧНОСТ
ВТОРИ МЕЖДУНАРОДЕН ФОРУМ ЗА КИРИЛИЦАТА

Б ъ л г а р с к а
Първо издание

Научни редактори:
проф. *Вася Велинова* и проф. *Красимир Станчев*
Редактор: *Милена Димитрова*
Коректор: *Надежда Петкова*
Дизайн: *Александра Гогова*

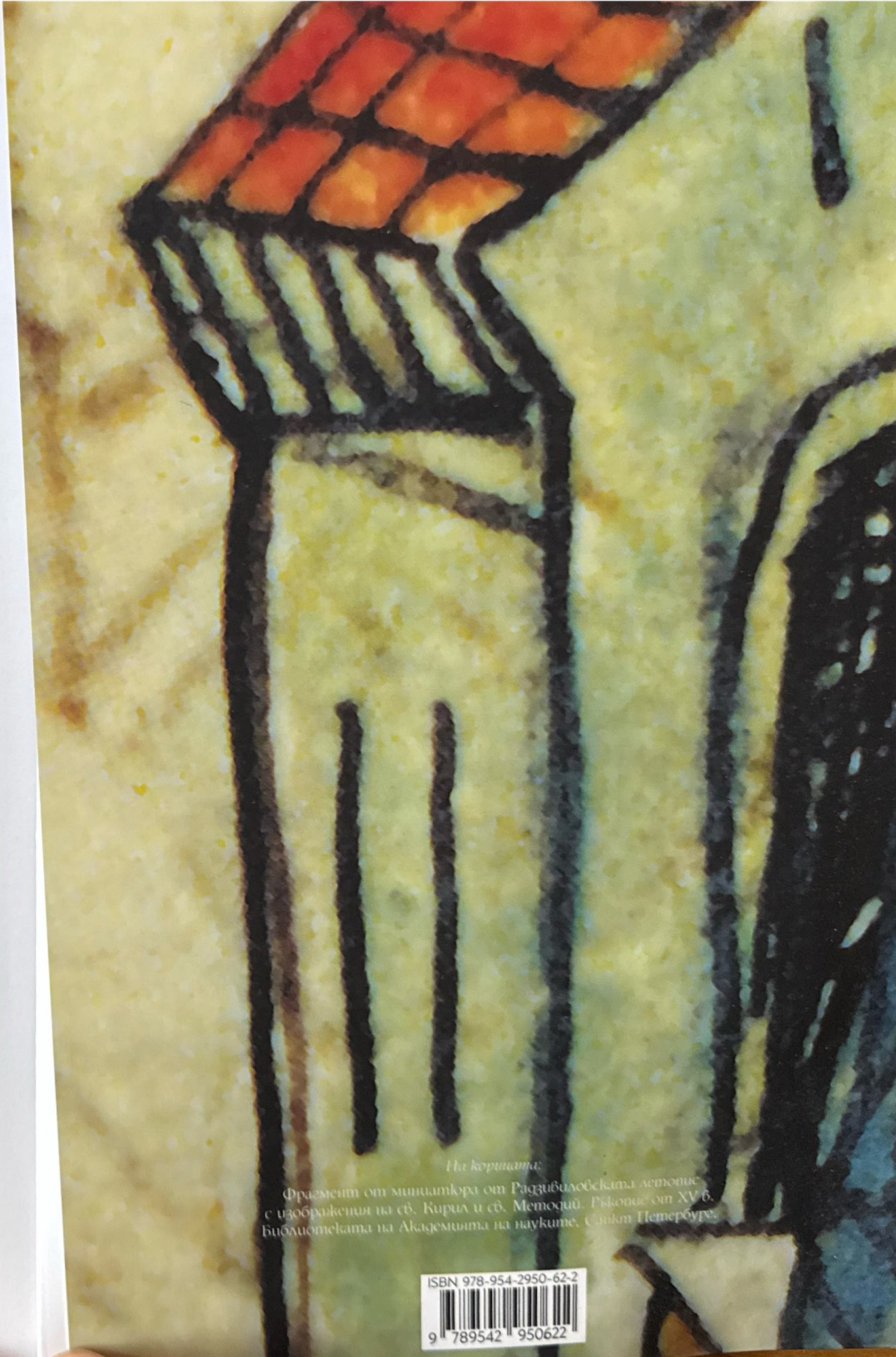
Прегнечат – Студио АРС МММ
Типография – © *ВИОЛ*,
авторски шрифт на художниците
Васил и Олга Йончеви

Формат – 1/16 от 70x100 см
Обрязан формат – 163x235 mm
Обем – 316 страници
Тираж – 500 броя

Печат – ЕА Плевен
ISBN 978-954-2950-62-2

Всички права запазени.

Не е разрешено публикуването на части от изданието под каквато и да е форма – електронна, механична, фотокопирна, презапис или по друг начин – без писменото разрешение от носителите на авторските права.

Из корицата:

Фрагмент от миниатюра от Раздвиглобската летопис
с изображения на св. Кирил и св. Методий. Ръкопис от XV в.
Библиотеката на Академията на науките, Санкт Петербург.

ISBN 978-954-2950-62-2

9 789542 950622